

فلسفه حقوق در قرآن

(مبانی و منابع)

سعید داودی

www.ketab.ir

فلسفه حقوق در قرآن

(مبانی و منابع)

سعید داودی

عضو هیئت علمی پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ دوم: ۱۴۰۰

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

قیمت: ۶۰۰۰۰ تومان

طراح جلد: سیدایمان نوری نجفی

چاپ و صحافی: صبا

www.ketab.ir

سرشناسه: داودی، سعید، ۱۳۴۳.

عنوان و نام پدیدآور: فلسفه حقوق در قرآن (مبانی و منابع) / سعید داودی.

مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری: ۳۳۷ص.

شابک: ۳- ۴۸۴- ۱۰۸- ۶۰۰- ۹۷۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: حقوق - فلسفه - جنبه‌های قرآنی.

موضوع: Law—Philosophy—Qur'anic teaching.

موضوع: اسلام و حقوق.

موضوع: Islam and Law.

شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

رده‌بندی کنگره: ۱۰۴ BP

رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵۹

شماره کتابشناسی ملی: ۷۳۲۹۶۱۹

دفتر مرکزی: تهران، خیابان شهیدبهشتی، تقاطع بزرگراه

شهید مدرس، پلاک ۵۶، تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۲۳۳۱

فروشگاه کتاب اندیشه: تهران، خیابان انقلاب، روبروی

درب اصلی دانشگاه تهران، پلاک ۱۲۴۸، تلفن: ۶۶۱۷۵۶۷۰

www.poiict.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

۹	پیشگفتار.....
۱۳	مقدمه.....
۱۳	۱. تبیین موضوع.....
۱۴	۲. پرسش‌های تحقیق.....
۱۵	۳. فرضیه‌ها.....
۱۶	۴. ضرورت و اهمیت.....
۱۸	۵. اهداف تحقیق.....
۱۸	۶. پیشینه.....
۱۹	۷. روش تحقیق.....
۲۰	۸. ساختار تحقیق.....
۲۳	فصل اول: مفاهیم و کلیات.....
۲۳	۱. مفاهیم.....
۲۳	۱-۱. حقوق.....
۲۵	۲-۱. فلسفه حقوق.....
۲۶	۳-۱. مبانی حقوق.....
۲۶	۴-۱. منابع حقوق.....
۲۷	۵-۱. حکم.....
۲۸	۶-۱. تکلیف.....

- ۲۹..... ۱-۷. رابطه حق با حکم و تکلیف.....
- ۲۹..... ۱-۸. همسانی حقوق با تکالیف.....
- ۳۲..... ۲. مباحث فلسفه حقوق.....
- ۳۲..... ۱-۲. ماهیت‌شناسی فلسفه حقوق.....
- ۳۲..... ۲-۲. تفاوت میان نظریه حقوقی با فلسفه حقوق.....
- ۳۴..... ۲-۳. اهمیت فلسفه حقوق.....
- ۳۴..... ۲-۴. گستره مباحث فلسفه حقوق.....
- ۴۱..... ۲-۵. تعیین جایگاه مبانی حقوق در جغرافیای مباحث فلسفه حقوق.....
- ۴۱..... ۳. منابع حقوق و رابطه آن با مبانی حقوق.....
- ۴۴..... ۴-۱. اقسام و شاخه‌های حقوق.....
- ۴۵..... ۴-۱. حقوق خصوصی و حقوق عمومی.....
- ۴۷..... ۴-۲. حقوق داخلی و خارجی (= بین‌المللی).....
- ۴۸..... جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
- ۵۱..... **فصل دوم: مبانی حقوق از دیدگاه حقوقدانان**
- ۵۱..... ۱. مبانی حقوق از دیدگاه مکاتب معروف حقوقی.....
- ۷۰..... ۲. مبانی حقوق از دیدگاه حقوقدانان مسلمان.....
- ۷۰..... ۱-۲. نظریه فطرت.....
- ۷۸..... ۲-۲. مصلحت.....
- ۸۲..... ۲-۳. عدالت.....
- ۸۹..... ۲-۴. عقل.....
- ۹۱..... ۲-۵. عرف.....
- ۹۷..... جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....
- ۹۹..... **فصل سوم: نظر مختار در مبانی حقوق (اراده حکیمانه شارع)**
- ۱۰۲..... ۱. ادله نظر مختار.....
- ۱۰۲..... ۱-۱. مالکیت خداوند منشأ حقوق.....
- ۱۰۴..... ۲-۱. شناخت حقیقت انسان.....

- ۳-۱. پیوند میان ربوبیت تکوینی و ربوبیت تشریحی ۱۰۷
- ۴-۱. فهم حقیقت توحید و تعبد در برابر معبود ۱۱۳
- ۵-۱. رابطه دنیا و آخرت ۱۱۷
۲. اراده تشریحی و نیازهای انسان ۱۱۸
- ۱-۲. هماهنگی اراده تشریحی با فطرت و عقل قطعی ۱۱۹
- ۲-۲. اراده تشریحی بر بستر عدالت ۱۲۴
۳. تأثیر مبنای مختار بر منابع و روش‌شناسی حقوق ۱۴۰
- ۱-۳. منطق استنباط ۱۴۱
- ۲-۳. منطق تطبیق ۱۵۱
۴. زبان حق، زبان تکلیف و اقتضای بیانی زبان تقنین ۱۵۳
- ۱-۴. زبان حق یا زبان تکلیف ۱۵۳
- ۲-۴. نقد و بررسی ۱۵۵
- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ۱۷۳
- فصل چهارم: منابع حقوق از دیدگاه قرآن** ۱۷۹
۱. قرآن کریم ۱۸۲
- ۱-۱. قرآن کلام خداوند است ۱۸۵
- ۲-۱. صیانت قرآن از تحریف ۱۸۸
- ۳-۱. راز وجود متشابهات در قرآن ۱۹۱
- ۴-۱. آیا خطابات قرآنی قابل فهم است ۱۹۴
- ۵-۱. آیا ظواهر قرآن حجت است ۱۹۷
- ۶-۱. آیا خطابات قرآن واقعی است ۱۹۹
- ۷-۱. جاودانگی و جهان‌شمولی خطابات قرآن ۲۰۴
- ۸-۱. رابطه جنسیت مخاطب و حقوق او در خطابات قرآن ۲۱۴
۲. سنت ۲۱۶
- ۱-۲. حجیت سنت پیامبر ﷺ ۲۱۸
- ۲-۲. حجیت سنت امامان معصومین علیهم‌السلام ۲۳۰
- ۳-۲. سنت صحابه ۲۴۲

پیشگفتار

در پرتو پیروزی انقلاب اسلامی ایران، بار دیگر تعالیم متعالی و مترقی اسلام به عنوان معارف نجاتبخش در عرصه حیات انسان معاصر ظاهر گردید. تجدید حیات اسلام از سویی سبب بیداری و خودباوری ملت‌های مسلمان شد و از دیگر سو باعث نمایان شدن سبب‌بایگی مسلک‌ها و مکاتب بشرساخته و نظام‌های مبتنی بر آن‌ها در میان دیگر ملل گشت.

بایستگی بسط تحقیق و مطالعه متقن و منسجم، نظریه‌پردازی و نوآوری در زمینه مبانی معارف دینی و نظامات اجتماعی مبتنی بر آن، ضرورت پرداخت عالمانه و روزآمد به «حوادث واقعه فکری» به فراخور شرایط کنونی و درخور این رستخیز رهایی‌بخش، لزوم آسیب‌شناسی فرهنگ ملی، دفاع درست و دقیق از دین و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی آن و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور تأسیس نهاد علمی - پژوهشی ممحض و کارآمدی را فرض می‌نمود. به اقتضای ضرورت‌های پیش‌گفته، حسب‌الامر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای علیه‌السلام و با تلاش و تدبیر آیت‌الله علی‌اکبر رشاد، «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به عنوان نهادی علمی - فکری و دانشگاهی - حوزوی در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

پژوهشگاه دارای شخصیت حقوقی مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی است که اکنون در قالب چهار پژوهشکده «حکمت و دین‌پژوهی»، «نظام‌های

اسلامی»، «فرهنگ و مطالعات اجتماعی»، «دانشنامه‌نگاری دینی» و چند مؤسسه وابسته، برای تحقق اهداف مذکور در اساسنامه مصوب خود فعالیت می‌کند. پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی که مشتمل بر هفت گروه علمی «معرفت‌شناسی»، «فلسفه»، «کلام»، «عرفان»، «منطق فهم دین»، «قرآن‌پژوهی» و «تخصصی علوم انسانی قرآنی» است، در جهت تحقق اهداف ذیل فعالیت می‌نماید:

۱. بازپژوهش و بازپردازش میراث معرفتی بازمانده از سلف در قلمرو حکمت اسلامی و معرفت دینی؛

۲. تبیین، صورت‌بندی و بازارانه روزآمد مبانی اندیشه دینی؛

۳. تعمیق و توسعه معرفت دینی و نظریه‌پردازی در این عرصه ناظر به نیازهای زمان؛

۴. پاسخ به شبهات اقلیمی در قلمرو عقاید اسلامی و معارف دینی؛

۵. نقد مکاتب و دیدگاه‌های معارض در حوزه زیرساخت‌های اندیشه دینی و معارف اسلامی.

در راستای تحقق اهداف فوق، هریک از گروه‌ها پس از تهیه عنوان‌های مطالعاتی اساسی و اولویت‌گذاری و تهیه پیش‌طرح و تصویب آن در شورای علمی گروه، آن را به اعضای هیئت علمی خود یا محققان عرصه دین‌پژوهی واگذار نموده و با نظارت بر روند اجرای تحقیق و تأیید نهایی، برای دسترسی عموم دانش‌پژوهان حوزه دین‌پژوهی، آن را به نشر می‌رساند. همچنین به فراخور نیاز به تعمیق و تصحیح آثار تألیفی موجود اهتمام ورزیده و به نشر آن‌ها اقدام می‌نماید.

گروه تخصصی علوم انسانی قرآنی، در راستای دستیابی به مبانی آموزه‌های وحیانی در خصوص علوم انسانی، در سال ۱۳۸۹ تأسیس شد و به صورت مشخص وظایف ذیل را در دستور کار خود قرار داد:

۱. «دستیابی» به مبانی، اصول، مفاهیم و روش‌های حل مسائل بر اساس

آموزه‌های وحیانی در خصوص علوم انسانی؛

۲. «پاسخ‌یابی» جهت نیازها و پرسش‌های روزآمد در حیطه علوم انسانی با

بهره‌گیری از آیات قرآن و آموزه‌های وحیانی؛